tiškai ji išlieka ir 2,5 ir 3 m plokštuminiuose pjūviuose. Tai apie 11x10 m dydžio stačiakampio anomalija, kuri iki galo neištirta dėl į R ten augančio krūmo.

Georadaro 2–2,5 m gylio bendrą pjūvį (2 pav.) perdengus su 1910 ir 1946 m. žemėlapiais, aptiktą anomaliją galima sieti su senojo švyturio vieta. Tą galutinai patvirtinti galima tik atlikus archeologinius tyrimus.

The Nida Lighthouse Building Complex

In 1874, a 23 m high, eight-sided, red brick lighthouse was erected on Urbas Hill in Nida (on the Curonian spit) and the light of its rotating lamp began to shine on 20 October 1874. During autumn 1944–January 1945 retreating German soldiers blew it up. A georadar survey was conducted in 1200 m^2 in order to correct the location of the old lighthouse (Fig. 1). The only anomaly with a regular octagonal shape, which coincides with its remains (Fig. 2), can be best observed in the 2 m deep cross-section in the E part of the area.

Simonas Sprindys

Karių palaikų ekshumacija Šiaulių rajone

2015 m. Šiaulių rajone archeologinių tyrimų metodais pradėta vykdyti II Pasaulinio karo vokiečių karių palaikų ekshumacija. Tulkinčių kaime ekshumuoti 23 karių palaikai (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 510–512). 2016 m. Mingėlių kaime ekshumuoti 32 mirusiųjų palaikai, Smilgių kaime – 12 palaikų (*ATL 2016 metais*, 2017, p. 504–507). 2016 m. atlikta ir detalesnė II Pasaulinio karo vokiečių karių kapaviečių ar palaidojimo vietų inventorizacija. Pasitelkiant vietinius gyventojus bei Šiaulių rajono laikraštį „Šiaulių kraštas“, ieškota liudininkų, kurie padėjo identifikuoti palaidojimo vietas. Tokiu būdu buvo surinkta informacija apie dar 17 Vokietijos karių kapaviečių ar palaidojimo vietų, dalies kurių ekshumacija pratęsta ir 2017 m.

2017 m. archeologiniai tyrimai vykdyti 10 vietų. Iš viso ištirtas 815,5 m^2 plotas. Dviejose vietose (Didmiškyje ir Šemetiškiuose (II vieta)) palaidojimų neaptikta, vienoje vietoje rasta Raudonosios armijos karių kapavietė, kurioje buvo palaidoti 2 individai. 7 vietose (**Arvydiškėje, Ketūnuose, Pamockėje, Raudėnuose, Šiauliuose (Rožių g. 16), Šemetiškiuose (I vieta)** ir **Vilkiškėje** (1 pav.)) pavyko nustatyti palaidojimų vietas. Jose aptikti ir ekshumuoti 134 individų palaikai, pagal radinius ar kapavietės kontekstą priskirti Vokietijos kariuomenės kariams, žuvusiems Šiaulių rajone 1944 m. rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais.

Palaikai yra 15–50 m. amžiaus vyrų. Didžiausią dalį sudaro 18–25 m. amžiaus individai. 60 karių skeletuose nustatyti šautiniai ar skeveldriniai sužeidimai, kurie greičiausiai ir tapo mirties priežastimi. Beveik 80 skeletų fiksuoti perimortaliniai lūžiai, siejami su artileriniu apšaudymu.

Tyrimų metu radinių aptikta 132 kapuose iš 134. Didžiausia radinių grupė – II Pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės uniformos ir ekipuotės dalys bei liekanos (2 pav.), taip pat karių identifikavimo žetonai ir asmeniniai karių daiktai (3–6 pav.). Tik 4 kariai buvo palaidoti be uniformos. 130 kapų aptikta uniformų dalių.

Tarp radinių aptikta 4 skirtingų rūšių ginklų dalių ar priedų: nenustatyto modelio pistoleto, karabino K98k, pusiau automatinio ginklo G42 ir automatinio ginklo StG 44. Pastebėta tendencija, jog pastarųjų dviejų ginklų grupių dalių aptinkama tik puskarininkių ar karininkų kapuose. Interpretuojant radinius nustatyta,

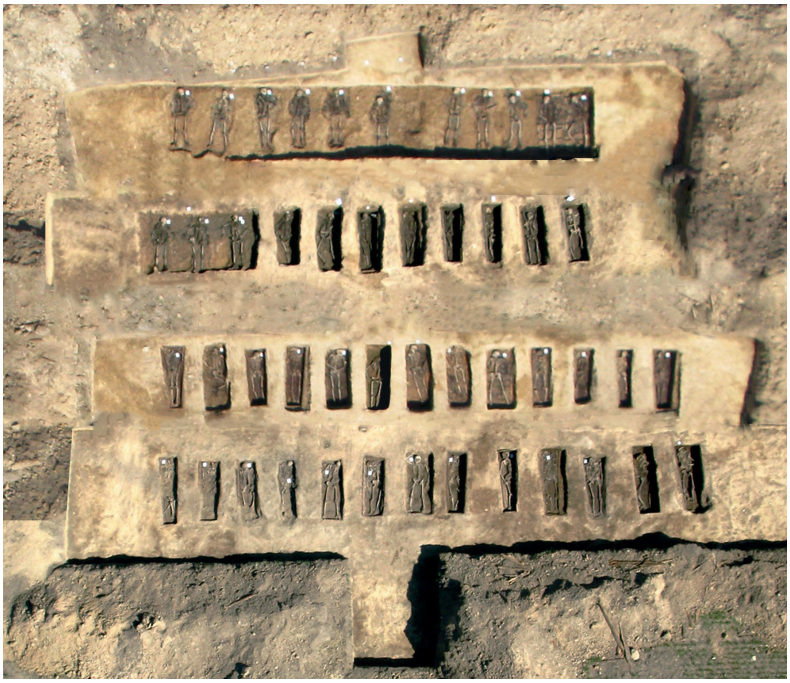

1 pav. Kapavietės Vilkiškėje vaizdas iš viršaus. V. Steponavičiaus nuotr.

Fig. 1. The view of the burial site in Vilkiškė from above.

2 pav. Uniformos kepurės kokarda, rasta Vilkiškėje. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 2. The uniform cap badge found in Vilkiškė.

3 pav. Maldaknygės fragmentas, rastas Šemetiškiuose. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 3. A prayer book fragment found in Šemetiškiai.

4 pav. Žiedas su inicialais iš kapo Vilkiškėje. L. Kajotos nuotr.

Fig. 4. A ring with initials from a burial in Vilkiškė.

5 pav. Žiedas, rastas prie individo 25/11 Vilkiškėje. L. Kajotos nuotr.

Fig. 5. The ring found near individual 25/11 in Vilkiškė.

6 pav. Bilietai į teatrą ir kiną, skirti Vokietijos kariams, rasti Vilkiškėje. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 6. Theatre and cinema tickets that were for German soldiers and found in Vilkiškė.

7 pav. Krygsmarinės kario identifikavimo žetonas iš kapo 8 Šemetiškiuose. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 7. A German sailor's identification tag from burial 8 in Šemetiškiai.

jog bent 15 iš 134 palaidotųjų buvo puskarininkiai ar karininkai.

Prie 107 karių palaikų rasti identifikavimo žetonai. Deja, iš jų įskaitomi tik 80. Absoliuti jų dauguma priklauso Vermachto daliniams, 10 Liuftvafei, 1 Krygsmarinei (7 pav.). Dauguma žetonuose iškaltų dalinių nesikartoja. Tik 5 dalinių žetonai aptikti daugiau nei viename kape. Gausiausios – Eutino puskarininkių mokyklos (13 žetonų, aptiktų Vilkiškėje ir Šemetiškiuose) bei „Grossdeutschland" divizijos (9 žetonai, rasti Raudėnuose) grupės. Kiti žetonai pasikartoja tik po du kartus: 454-ojo pėstininkų pulko 2-oji kuopa (2 žetonai aptikti Vilkiškėje ir Šemetiškiuose), 328-ojo grenadierių atsargos bataliono štabo kuopa (2 žetonai aptikti Vilkiškėje ir Šemetiškiuose) ir 920-ojo pėstininkų pulko 6-oji kuopa (2 žetonai aptikti Raudėnuose). 52 žetonuose įrašyti daliniai nesikartoja. Klausimas, kodėl tokioje mažoje teritorijoje aptikta tokių skirtingų dalinių žetonų, keltas jau po 2016 m. ekshumacijos Mingėlių kaime. 2017 m. pastebėjus tokią pačią tendenciją kitose kapavietėse, iškelta hipotezė, jog žetonai kariams būdavo iškalami tik pradėjus tarnybą, o perdislokavus į kitą dalinį – nebuvo perkalami. Tokiu būdu viename dalinyje tarnaujantys žmonės galėjo turėti pačių įvairiausių žetonų (Šemetiškių atveju aptikti ir karinio jūrų laivyno bei Horsto miesto (Vokietija) komendantūros žetonas, Vilkiškės – kalnų artilerijos). Pastebėta tik tendencija, jog 37 žetonai priklausė įvairių batalionų štabų kuopoms, 49 – įvairių specializacijų atsargos daliniams.

Iš 7 ekshumuotų kapaviečių 4 buvo karių kapinės. Tiek sprendžiant pagal liudininkų duomenis, tiek pagal laidojimo bruožus (perlaužti identifikavimo žetonai, mirusiųjų įsupimas į palapinsiaustes, karstų gamyba), jos buvo suformuotos mirusiųjų bendražygių – Vokietijos karių. Tokios kapinės aptiktos Ketūnuose, Raudėnuose, Vilkiškėje ir Šemetiškiuose. Jos pasižymi tuo, jog daugumai mirusiųjų kastos individualios panašių išmatavimų (1,8x0,5–0,7 m dydžio) kapų duobės, viena nuo kitos nutolusios

per 50–70 cm. Šiose 4 kapavietėse iš viso palaidoti 126 vokiečių kariai.

26 mirusieji, kurių palaikai aptikti karių kapinėse, buvo palaidoti karstuose. Spėjama, jog sprendimas ar laidoti mirusį karį karste, būdavo priimamas atsižvelgiant ne į kario laipsnį ar nuopelnus, bet į galimybes gauti karstą ir esamą situaciją. Karstai skirtingo dydžio, pagaminti iš kitos paskirties daiktų (pavyzdžiui, durų). Tai rodo, jog karstus gamino vietiniai Šiaulių rajono gyventojai vokiečių kariams paprašius ar įsakius.

Likusios 3 kapavietės yra laikomos palaidojimo vietomis, nes akivaizdu, jog tose vietose nebuvo formuojamos kapinės, o kariai laidoti tik pavieniuose kapuose (Arvydiškė ir Pamockė) ar masiniame kape (Rožių g. 16, Šiauliai). Šiose vietose karius galėjo laidoti vietiniai gyventojai, tačiau tai patvirtinančių radinių aptikta tik Šiauliuose. Šiose vietose palaidoti tik 8 iš 134 2017 m. ekshumuotų vokiečių karių.

2 vokiečių karių palaidojimo vietos (Arvydiškė ir Pamockė) ir tarybinių karių palaidojimo vieta (Ožkėnai) buvo išplėšta ir dalinai sunaikinta nelegalių kasinėjimų metu, spėjama, XX a. II pusėje. Visi šie objektai vietovėje buvo pažymėti kryžiais ar tvoromis. Tai rodo, kokia opi yra nelegalių kasinėjimų problema.

Iki 2018 m. Šiaulių rajone ekshumuoti 201 vokiečio kario palaikai iš 10 kapaviečių. 2018 m. ekshumacijas planuojama pratęsti.

Karių palaikai, nustačius palaidotųjų tapatybes, kartu su kapuose aptiktomis aprangos ir ekipuotės liekanomis bus perlaidoti Kauno Aukštųjų Šančių karių kapinėse. Radiniai, galintys padėti identifikuoti žuvusiuosius arba turintys simbolinę reikšmę karių palikuonims, bus perduoti VDK.

The Exhumation of Soldiers' Remains in Šiauliai District

In 2017, the search for the burial sites of Second World War German soldiers continued in Šiauliai District and the discovered graves were exhumed. Investigations were conducted at 10 sites, which totaled 815.5 m^2. The remains of 134 Wehrmacht and 2 Red Army soldiers were exhumed (Fig. 1).

All of the remains belonged to 15–50 year-old males. Changes associated with heavy physical loads as well as various bone fractures and lesions that were probably the result of battles and artillery barrages, were recorded on the skeletons. Uniform parts, gear, weaponry, personal items (Figs. 2–6), and 107 identification tags, most of which belonged to the Wehrmacht, but also included those from the Luftwaffe and Kriegsmarine (Fig. 7), were discovered during the investigation. The remains of the military personnel will be reinterred in Aukštieji Šančiai Military Cemetery in Kaunas.

Ramūnas Šmigelskas, Harry Jol, Paul D. Bauman, Alastair McClymont, Philip Reeder, Richard Freund

Buvusios Vilniaus žydų darbo stovyklos žvalgymai

Vilniuje, Subačiaus g. 47 ir 49 stovi du šešiaaukščiai pastatai. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje pigių higieninių butų draugija pastatė vadinamuosius „pigiuosius namus" neturtingiems žydams. 1941 m. dauguma šių namų gyventojų buvo nužudyti Paneriuose. Į tuščius pastatus buvo suvaryti vaikai ir tarybinių karių šeimos, kurie 1943 m. rugsėjo 9 d. išvežti